

A PÁPAI NÉVTANI KONFERENCIA ELŐADÁSAI

Szerkesztette: TUNGLI GYULA

Pannon Egyetem Pápai Intézete – Pápai Művelődéstörténeti Társaság,
Pápa, 2011. 50 lap

Pápan a névtani kutatások több mint negyvenéves múlttal rendelkeznek. Az 1969–1970-es tanévben a helyi Türr István Gimnázium honismereti szakköre földrajzi nevek gyűjtésébe kezdett, s közel 10 ezer nevet sikerült gyűjteniük. A munkálatok itt nem fejeződtek be, a gyűjtésből kiadvány lett, amely számos tanulmány és vizsgálat alapjául szolgált. 2009-ben egyfelől ünnepelve a negyvenéves évfordulót, másfelől tisztelegve a magyar nyelv előtt, a Pápai Kollégium névtani konferenciát szervezett, amelyre volt pápai diákokat hívtak meg. A konferencián elhangzott előadásokból 2011-ben válogatás-kötet jelent meg, amely hely- és személynévvel kapcsolatos írásokat tartalmaz.

HOFFMAN ISTVÁN tanulmánya a Pápa környéki helynevek történeti tanulságaival foglalkozik (7–18). A helynevek információt hordoznak az ott élő emberekről, nyelvi-kről és környezetükről, hiszen e három tényező hívja életre őket. Változásukkal ők is változnak, s bármelyikük eltűnésével eltűnhet maga a név is. A helynevek olyan alaktani, szerkezeti és jelentéstani sajátosságokkal rendelkeznek, melyek lehetővé teszik keletkezésük meghatározását, függetlenül az első előfordulástól. Így például a Pápa környéki szláv nevek még a honfoglalás előtti időkből maradtak ránk. A korai magyar névadási gyakorlatot tükrözik a környezet sajátosságai által motivált, valamint a honfoglaló törzsek neveiből, népnevekből és foglalkozásnevekből keletkezett nevek. A honfoglalás után gyakran nevezték el a településeket alapítójuk vagy birtokosuk után, az Árpád-kor végén pedig gyakran templomuk védőszentje után. Az idők folyamán azonban a helynevek számos változáson mentek át, míg ma ismert változatuk kialakult.

Hangtani és alaktani változások egy csoportját vizsgálja MOLNÁR ZOLTÁN MIKLÓS a volt pápai járás névanyagán (30–40). A hangtan témaköréből a *ly* betűvel jelölt *j* hang megfelelőit vizsgálja a pápai járás 61 településének 1966–1982 között gyűjtött 355, ide vonatkozó adata alapján. Az eredmények azt mutatják, hogy a dialektológiai szakirodalomban leírt közép-dunántúli–kisalföldi térség közepes *l*-ezése a helyneveket is jellemzi. Alaktanilag a szerző azokat a belső és külső helyviszonyragokat vizsgálja, amelyek a pápai járás helyneveihez járulnak. A térség helyneveinek 82%-a külső ragozású, hat belső, öt település esetében pedig vegyes ragozás mutatható ki. Az eredményeket összevetve más területekével azt láthatjuk, hogy nyugati irányból kelet felé haladva a helyhatározóragok használatában eltolódás mutatkozik a belső ragok irányából a külsők felé.

SOMFAI BALÁZS a rendszerváltás utáni utcanévváltoztatásokkal foglalkozik írásában (41–8). Ezeket egy 1989-ben alakult munkabizottság végezte, melynek az volt a célja, hogy hagyományos, értékörző neveket adjon. Munkájuk megkezdése előtt előbb megismerkedtek az utcanévtan (hodonímia) eredményeivel, összegyűjtötték a vonatkozó jogszabályokat, és igyekeztek a helyi történelmet alaposan tanulmányozni. A munka leg-sürgetőbb részének a belváros névrendezését tartották. E névrendezés kapcsán jelentek meg 1997-ben a szerző összegyűjtött javaslatai.

HUSZÁR ÁGNES tanulmánya a személynévadás felekezeti sajátosságait vizsgálja a Pápai Református Kollégium anyakönyveinek 1834–1861 közti anyagán (19–29). Ebben az időszakban összesen 2029 tanuló iratkozott be a kollégiumba, legfőképpen reformátusok, evangélikusok és izraeliták. A református és izraelita tanulók utónevei eredetüket tekintve igen vegyesek, viszonylag kevés bibliai nevet találunk köztük. A reformátusoknál a legmegterheltebb név a *Lajos* és a *Sándor*, s csak harmadik helyen áll a *János*. Az izraelita közösségben az *Ignác* és a *Móric* a legjellemzőbb, s csak utánuk következnek a bibliai eredetűek: *József*, *Jakab*, *Jákob*.

A pápai névtani konferencia szép megünneplése volt a jubileumnak; előadásai megmutatták, hogy a helyi névanyag milyen tanulságokat hordoz egy-egy közösségről, annak múltjáról.

KOCSIS ZSUZSANNA

JOSEF SCHWING: DIE DEUTSCHEN MUNDARTLICHEN ORTSNAMEN SÜDTRANS DANUBIENS (UNGARN)

[Dél-dunántúli német nyelvjárási helynevek]

A Magyar Névarchívum Kiadványai 22.

Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2011. 213 lap

A helynevek a tér egy-egy adott pontjának megjelölésén túl közismerten számos más információt is hordoznak. Ezek elsődlegesen nyelvi természetűek, hiszen a nevek – bármi legyen is a státusuk a nyelvi rendszeren belül – nyelvi jelként töltik be szerepüket; így hangtani, alaktani, jelentéstani és egyéb vonások jellemezhetik őket. Ezek a vonások természetesen regionális (vagyis nyelvjárási) jellegűek is lehetnek, akár több nyelv különféle kapcsolataira is utalhatnak, és számos hangtani és alaktani változatuk is kialakulhat. A helyneveknek ezek a jellegzetességei viszonylag jelentős mértékben megjelennek a különféle megyei helynévgyűjteményekben is, amelyek ily módon forrásul szolgálhatnak a fent említett nyelvészeti vizsgálatokhoz is.

A jelen ismertetés tárgyát képező mű szerzője, JOSEF SCHWING is felfigyelt arra, hogy egy-egy településnévnek több változata is keletkezhet az adott település közelebbi vagy távolabbi környezetében. Ezt a megfigyelést a „Pfälzisches Wörterbuch” [Pfalzi szótár] tudományos munkatársaként tette: ebben a szótárban ugyanis Pfalz különféle típusú földrajzi nevei is szerepelnek. JOSEF SCHWING a helynevek nyelvjárási változatosságára Magyarországon is felfigyelt. Ő maga a Baranya megyei Palotabozsokról származik, és az elmúlt időszakban hangfelvételeken rögzítette a dél-dunántúli német nyelvjárásokat, amelyek dialektológiai szempontból igen sokszínűek. (Pécs neveiről írt monográfiájának ismertetését l. NÉ. 2011. 33: 299–303.) A szerző gyűjtőmunkája során azt tapasztalta, hogy egy-egy település nevét számos változatban használják adatközlői – ez volt ezen munkájának egyik indítéka. A másik pedig az a helyzet, hogy a németektől is lakott települések német nyelvű helységnevtábláin található névformák sok esetben nem felelnek meg a helyi nyelvjárási formáknak – ahogy ezt a szerző okkal-joggal írja.